F. Bosch

Crivijaya, de Cailendra- en de Sañjaya-vamca

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 108 (1952), no: 2, Leiden, 113-123

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

ÇRĪVIJAYA, DE ÇAILENDRA- EN DE SAÑJAYAVAMÇA

N a gedurende verscheidene jaren te hebben stilgelegen tengevolge van de ongunst der oorlogsomstandigheden is het onderzoek betreffende de drie bovengenoemde grootheden weer in beweging gekomen dankzij een drietal elkaar in snel tempo opvolgende publicaties die er als evenzovele krachtige stoten in voorwaartse richting op hebben gewerkt.

Van Naerssen opende de rij met een artikel ¹⁾ waarin hij de dertig jaar geleden reeds door Vogel uitgesproken ²⁾, later door schrijver dezes overgenomen ³⁾, doch vervolgens weer losgelaten gedachte: dat er in de inscriptie van Kalasan niet van één, maar van twee vorsten sprake is, weder opnam en op gelukkige wijze verder uitwerkte. De eerste dezer vorsten is de door zijn guru's gesecondeerde Çailendrarāja, de andere de in vs 12 *kariyāna* (= *rakriyan*) en in vs 2 en 6 *mahārāja* genoemde Paṇamkaraṇa, die zich in een ondergeschikte positie tegenover de eerste bevindt ⁴⁾. Dit laatste laat zich verklaren als men aan-

¹⁾ *The Çailendra Interregnum, India Antiqua*, 1947, pp. 249-253.

²⁾ *BKI* 75, 1919, p. 634.

³⁾ *TBG* 68, 1928, p. 27 e.v. Hier werd echter door mij abusievelijk verondersteld, dat de Çailendrarāja en de Paṇamkaraṇa tot de over Çrīvijaya heersende Çailendravamça zouden hebben behoord, de eerste tot een oudere, de laatste tot een jongere tak ervan.

⁴⁾ Hoewel ik met deze opvatting accoord ga, kan ik mij niet geheel verenigen met de rolverdeling tussen de Çailendra-vorst en de Paṇamkaraṇa, zoals v. N. zich die voorstelt. Volgens hem zijn er twee partijen, enerzijds de Çailendra met zijn guru's, anderzijds de Javaanse vorst met de Javaanse desa-hoofden, die eendrachtig samenwerken bij het tot stand komen van de stichting en om beurten in de tekst worden genoemd, telkens onder vermelding van een nieuwe bijzonderheid. Echter, als men doorlopend onderscheid maakt tussen de zich *mahārāja* (of *kariyāna*) noemende Paṇamkaraṇa en de als *rāja* of *rājasimha* aangeduide Çailendra-vorst, valt de verdeling geheel anders uit. Dan hebben de str. 2, 3, 4 (in de vert. *TBG* LXVIII, 1928, p. 60, is hier vóór „genaamd” „van de koning” uitgevallen), 5, 7, 8, 9 en 10 alle op de Çailendra betrekking, terwijl de Paṇamkaraṇa alleen in de str. 2, 6 en 12 optreedt. Hiermede komen de *ādeṣaçastrin's pangkur*, *tawan* en *tirip* van str. 4, die v. N. in verband met de Javaanse vorst wil brengen, in relatie met de Çailendra te staan en wordt ook het dorpsgebied van Kalasan door de laatste, en niet door de eerste, aan de sangha geschonken. Verder zullen naar ik vrees de „notabele dorpschouwen” (*deçādhyaṣṣān mahāpuruṣān*) van str. 7,

neemt, dat na de vestiging van de Matarāmse dynastie op Midden-Java door koning Sañjaya waarbij het Çivaïsme als staatsgodsdienst werd ingevoerd, tijdens de regering van zijn zoon en opvolger, de evenge-noemde Paṇamkaraṇa, de uitheemse dynastie der Çailendra's zich van het rijk en de heerschappij meester maakte, het mahāyānistische Buddhisme ingang deed vinden en een groot aantal vrome stichtingen in de Keḍu en het Prambananse tot stand bracht. Sindsdien traden de Çailendra's als de eigenlijke heersers op, terwijl naast hen, doch geheel op de achtergrond teruggedrongen en van alle invloed beroofd, de vorsten uit de Matarāmse dynastie, wier namen ons uit Balitung's oorkonde van 907 bekend zijn, in een beperkt en verbrokkeld gebied bleven regeren. Deze toestand duurt voort tot in het midden van de negende eeuw de vijfde afstammeling van Sañjaya, de R. Pikatan, zich in een oorkonde *ratu* noemt, waarna zijn opvolger, de R. Kayuwangi, de mahārāja-titel aanneemt, hetgeen er op wijst, dat omstreeks die tijd de Matarāmse dynastie haar macht en invloed heeft herwonnen en aan de heerschappij der Çailendra's een einde is gekomen.

Aldus in het kort Van Naerssen's theorie, waarvan het grote voordeel is boven andere pogingen tot verklaring, dat de dissociatie van de vorsten van Balitung's lijst en de contemporaine Çailendra's, genoemd in de inscripties van Ligor, Kelurak en Nālandā, ons ontslaat van de onuitvoerbaar gebleken taak de vorsten van beide reeksen met elkaar in verband te brengen, event. te identificeren.

De volgende stap die de hangende vraagstukken een flink stuk dichters bij hun oplossing heeft gebracht werd ondernomen door Coedès

die zo goed in het gevolg van de Javaanse vorst schenen te passen en die volgens de vertaling als aparte categorie van getuigen naast de *paṅkur*, *tawan* en *tirip* worden genoemd, geheel van het toneel moeten verdwijnen. Het is nl. duidelijk, dat de *ādeçaṣaṣṭribhir paṅkuratāwānatiripānamābhir* van str. 4 dezelfde lieden zijn als de *paṅkuratāwānatiripa-deçādhyakṣān* van str. 7, in welk laatste compositum het eerste deel een bepaling van *deçādhyakṣān* inhoudt, niet daarmede een dvandva vormt, zoals in de vertaling ten onrechte wordt aangenomen. In dit woord staat dan *deça* metri causa voor het gebruikelijker *ādeça* (beide met de bet. „aanwijzing”, „bevel”) en zowel met het *deçādhyakṣa* van str. 7 als met het *ādeçaṣaṣṭrīm* (letterl. „met bevelen gewapenden”) van str. 4 worden dan de *paṅkur*, *tawan* en *tirip* nader aangeduid als een groep van functionarissen, die met het toezicht op de uitvoering van de bevelen des konings belast waren, een soort inspecteurs van publieke werken waarschijnlijk, onder de laatste mede te verstaan werken van religieuze aard. — Onnodig te zeggen, dat de hier voorgestelde, gewijzigde rolverdeling tussen de Çailendra-vorst en de Paṇamkaraṇa de belangrijkheid van de eerste tegenover de laatste spreker eerder accentueert dan verzwakt, zodat v. N.'s opvatting — dat de tweede zich in een ondergeschikte positie tegenover de eerste bevindt — onverminderd kan worden gehandhaafd.

in een uiterst belangrijk artikel, dat een even nieuwe als verrassende interpretatie van de vierregelige, onvoltooid gebleven, inscriptie op de keerzijde van de steen van Ligor (B) aan de hand deed ⁶⁾. Zoals bekend is was men aanvankelijk algemeen de mening toegedaan, dat de beide zijden van de Ligor-inscriptie (A en B) één geheel vormden en aan een en dezelfde vorst moesten worden toegeschreven, aan welke opvatting een einde werd gemaakt toen Majumdar in 1933 kwam betogen, dat A en B niets met elkaar hebben uit te staan en door twee verschillende vorsten op verschillende tijdstippen moeten zijn uitgevaardigd ⁶⁾. Doch ook deze opvatting is rijp om te worden herzien, nu Coedès op grond van een verbeterde lezing van B onomstotelijk heeft weten aan te tonen, dat er te Ligor niet één, niet twee, maar drie vorsten voor het voetlicht treden, t.w. de op A niet met name genoemde koning van ĀrĪvijaya door wie in het jaar 775 de consecratie van de in het inschrift vermelde buddhistische stichtingen werd verricht; en twee op B genoemde vorsten, van wie de eerste Viṣṇu(varman?) is geheten en met zon, maan en god Kāma wordt vergeleken, de tweede ĀrĪ Mahārāja is genaamd, uit het Āailendra-geslacht heet te stammen en met het epitheton „doder van heldhaftige vijanden” wordt aangeduid ⁷⁾.

Het naast elkaar voorkomen van de beide laatste vorsten moest wel in het bijzonder Coedès' aandacht trekken, waar het kort tevoren verschenen artikel van Van Naerssen een dergelijk naast elkaar optreden te Kalasan van een Āailendra en een niet-Āailendra aannemelijk had gemaakt. Intussen maakte Coedès merkwaaardigerwijze van dit — toch zeer belangrijke — punt van overeenkomst tussen de beide inschriften weinig of geen gebruik bij de beantwoording van het drietal vragen dat hij, in aansluiting op zijn nieuwe interpretatie van Ligor B, zijn lezers en zich zelve voorlegde:

1) In welke verhouding staan de in Ligor B genoemde vorsten Viṣṇu en ĀrĪ Mahārāja tot elkaar?

Volgens de schrijver valt uit de bewoordingen van de tekst op te maken, dat Viṣṇu persoonlijk (*svaujobhiḥ*) tot het zongeslacht heeft behoord, doch door zijn huwelijk met een prinses uit het maangeslacht (*kāntalakṣmyā*) in de *somavamāa* was opgenomen. Als men dan verder mag aannemen, dat er een nauwe familierelatie tussen de beide vorsten heeft bestaan en een van beiden de vader, de andere de zoon was, is

⁶⁾ *Le Āailendra „tueur des héros ennemis”, Bingkisan Budi, 1950, pp. 58-70.*

⁶⁾ *Les rois Āailendra de Suvarṇadvāpa, BEFEO XXXIII, 1933, p. 126 e.v.*

⁷⁾ *L.c., p. 63 e.v.*

de in de inscriptie als eerste genoemde (*eka*) Viṣṇu ongetwijfeld de vader, de op hem volgende (*dvitīya*) Çrī Mahārāja de zoon. Als dit juist is, zo vervolgt de schrijver, „on serait amené à considérer le fils comme tenant de sa mère, princesse de la race lunaire, sa qualité de Çailendra, et ceci viendrait à l'appui de la thèse selon laquelle les Çailendra auraient quelque rapport avec les anciens souverains du Fou-nan, qui se réclamaient du *somavamça* ⁸⁾. Et l'on aurait peut-être ici la clé de l'origine des Çailendra d'Indonésie, dont le premier serait issu de l'union d'un roi nommé Viṣṇu.... et d'une descendante de l'antique souche founanaise”.

2) Bestaat er verband tussen een van beide bovengenoemde vorsten en de in Ligor A optredende koning van Çrīvijaya?

Hieromtrent valt, volgens Coedès, alleen dit te zeggen, dat, als er een verband heeft bestaan, hetgeen zeer twijfelachtig is, het Viṣṇu-(varman) is die met de Sumatraan moet worden geïdentificeerd, immers deze wordt in A nergens als een Çailendra aangeduid, terwijl dit met Çrī Mahārāja op B juist wel het geval is.

3) In welke verhouding staat de Çailendra van Ligor tot de uit de Javaanse epigraphie bekende en te Nālandā optredende vorst of vorsten uit dezelfde dynastie?

Deze vraag, meent Coedès, laat zich gemakkelijker beantwoorden dan de beide voorgaande, immers het epitheton van de Çailendra van Ligor B luidt volgens de door de schrijver verbeterde lezing *sarvvāri-madavi(ma)thana* en is in betekenis gelijk aan het *vairivaravīramardana* van de Çailendra van Kelurak en eveneens aan het *vīravairimathana* van de Çailendra van Nālandā. Ongetwijfeld gaat het hier om een en dezelfde „doder van heldhaftige vijanden” en is deze weer dezelfde als de Çailendra van Kalasan. De wijdingsnaam van deze vorst is ons slechts uit één inscriptie, die van Kelurak, bekend en luidt, naar Coedès door een verbeterde woordscheiding in deze inscriptie heeft aange-toond, Dharaṇīndra(varman?). „Pour s'en tenir aux faits établis — aldus deze auteur aan het slot van zijn artikel — on constate que vers 775/778,le premier Çailendra d'Indonésie, Dharaṇīndra, „tueur des héros ennemis”, exerçait sa souveraineté sur le centre de Java où il construisit lui-même des temples bouddhiques (Kēlurak) ou en faisait construire par le rāja local Panangkaran successeur de Sañjaya (Kalasan), en même temps qu'il se manifestait sur la péninsule

⁸⁾ JGIS I, 1934, p. 61. Vgl. ook Briggs, *The Origin of the Çailendra dynasty. Present status of the question*, JAOS 70, 1950, pp. 76-89.

malaise (Ligor B). Le lieu de sa résidence, l'emplacement de son *kraton* est inconnu, et ses relations avec Çrĭvijaya restent incertaines”.

Ten slotte noemen we als derde bron van nieuwe gegevens het proefschrift van De Casparis⁹⁾, waaraan elders in deze Bijdragen een bespreking wordt gewijd, zodat hier kan worden volstaan met het beknopt weergeven van de punten die in verband met de thans besproken vraagstukken van belang moeten worden geacht.

In het metrische Sanskrit-gedeelte van de oorkonde van Karang tengah van 824 A.D. is sprake van een Çailendra-vorst Samaratuṅga, te identificeren met de Samarāgravīra van Nālandā. In afwijking van De Casparis' opvatting ter zake ben ik geneigd het sterfjaar van deze vorst op 812 — in elk geval vóór 824 — te stellen. Het oud-Javaanse gedeelte van dezelfde inscriptie gaat uit van een zekere R. Patapān, die de gronden voor de in de Sanskrit-tekst genoemde stichting ter beschikking stelt en vermoedelijk dezelfde persoon is als de R. Garung van Balitung's lijst. Evenals te Kalasan — en evenals te Ligor, mogen we hieraan thans toevoegen — treden hier dus naast elkaar op een Çailendra-vorst en een vorst met een oud-Javaanse titulatuur, een afstammeling van Sañjaya, als het zo even bedoelde vermoeden juist is. Voorts noemt de Sanskrit-tekst nog een dochter van Samaratuṅga, Prāmodavarddhanī geheten. Deze Çailendra-prinses is dezelfde vorstin die in de inscriptie van 842 als Çrī Kahulunnan wordt aangeduid en die, blijkens de wij-inscripties van Plaosan lor, in het huwelijk trad met de vijfde nazaat van Sañjaya de R. Pikatan, waarmede we andermaal een contact tot stand zien komen tussen de Çailendravamça en het inheems-Javaanse vorstengeslacht, thans echter voor het laatst, want door het evenbedoelde huwelijk gaan de Çailendra- en de Sañjayavamça in elkaar op en is aan het bestaan van de eerste, op Java althans, een einde gekomen.

Tot zover de nieuwe informatie waarover we beschikken nu we ons, nadat een eerste poging daartoe mislukt is¹⁰⁾, nogmaals er toe willen zetten, enige klaarheid te brengen in de ingewikkelde dynastieke en genealogische verhoudingen die het lot van Çrĭvijaya en Midden-Java in de achtste en negende eeuw hebben bestierd en die zowel om die reden als om de politieke en culturele ontwikkelingen die er het gevolg van waren aanspraak op onze volle belangstelling maken.

⁹⁾ *Prasasti Indonesia I. Inscripties uit de Çailendra-tijd*, 1950.

¹⁰⁾ *De inscriptie van Ligor*, TBG LXXXI, 1941, pp. 26-38.

Houden we ons nu vooreerst met Coedès tweede vraag bezig: bestaat er verband tussen de koning van Çrĭvijaya van Ligor A en de beide vorsten van Ligor B? — dan zal hierop m.i. een ontkennend antwoord moeten volgen. Immers als Krom gelijk heeft met te veronderstellen, dat de Dharmasetu van Nālandā koning van Çrĭvijaya is geweest ¹¹⁾, dan komt deze tijdgenoot van de „doder van heldhaftige vijanden” van Ligor, Kelurak en Nālandā, voor een identificatie met de koning van Ligor A stellig het eerst in aanmerking, waaruit volgt dat hij, Dharmasetu, niet met een der beide vorsten van Ligor B zal mogen worden vereenzelvigd.

Dit vooropgesteld zijnde willen we thans Coedès eerste en derde vraag trachten te beantwoorden: in welke verhouding staan de beide vorsten van Ligor B tot elkaar en tot de andere in de contemporaine inscripties genoemde vorsten?

Nemen we nu van Coedès de volgende veronderstellingen over:

1. De Viṣṇu en de Çrĭ Mahārāja van Ligor B staan tot elkaar als vader tot zoon;

2. deze Viṣṇu behoort niet zelf tot het Çailendra-geslacht, doch is daarin opgenomen door zijn huwelijk met een Çailendra-prinses die wellicht van Fu-nanse afkomst is geweest;

3. de „doder van heldhaftige vijanden” van Ligor B, Kelurak en Nālandā zijn een en dezelfde persoon en deze is weer identiek met de Çailendra-vorst van Kalasan;

dan leert ons een eenvoudige redenering het volgende: Er zijn twee ongeveer contemporaine inscripties, die van Ligor B en van Kalasan, in elk waarvan twee vorsten optreden, van wie de eerste niet, de andere wel tot het Çailendra-geslacht behoort. Te Ligor staan deze vorsten tot elkaar als vader en zoon, terwijl bekend is, dat de laatste, de Çailendra dus, dezelfde persoon is als de Çailendra van Kalasan (boven sub 3), ergo pleit de waarschijnlijkheid er voor, dat ook te Kalasan de niet-Çailendra de vader is van de wel-Çailendra, waaruit we weer mogen concluderen, dat de beide vaders, de Viṣṇu van Ligor B en de Paṇamkarāṇa van Kalasan, een en dezelfde persoon zijn.

Intussen hebben we met het bereiken van deze conclusie nog niet geheel met Ligor B afgerekend. Evenals vroeger, toen men nog slechts met één vorst te doen meende te hebben, blijft het thans ten enenmale onverklaard, wat het tweetal, Viṣṇu en Çrĭ Mahārāja, er toe kan hebben

¹¹⁾ Bij Stapel, *Gesch. v. Ned.-Ind.* I, 1938, p. 162.

bewogen, op de achterzijde van de steen, waarvan de voorzijde reeds met het inschrift van de koning van ĀrĪvijaya beschreven was, een eigen inscriptie aan te brengen en hierbij gebruik te maken van hetzelfde metrische Sanskrit en van hetzelfde soort letterschrift; voorts wat hen er toe kan hebben aangezet, op een zo grote afstand van Java waar zij thuis hoorden hun edict uit te vaardigen. Wat men ter verklaring van een en ander heeft aangevoerd is weinig bevredigend en onwillekeurig rijst daarom de vraag of de diepere oorzaak hiervan niet hierin is gelegen, dat men tot dusver te veel heeft toegegeven aan de neiging om de inhoud van B te interpreteren in termen van verovering en strijd¹²⁾; er de manifestatie in te zien van een machts- en expansie-politiek, welke tóén reeds, in de achtste eeuw, de beide grote rivalen uit later tijd, ĀrĪvijaya en Java, tegen elkaar in het harnas heeft gejaagd. Letten we op het vreedzame doel dat de koning van ĀrĪvijaya bij de uitvaardiging van zijn inscriptie A voor ogen stond: de inwijding van de door hem persoonlijk of door zijn toedoen in het leven geroepen stichtingen van zuiver religieuze aard — een geheel ander doel dan dat van de grimmige inscriptie van Kota kapur bijvoorbeeld! — dan bestaat er a priori geen reden om in het inschrift B een veroveringsedict te zien, gelijk men totdusver steeds gedaan heeft; een trots getuigenis van vader en zoon, ten doel hebbend de inbezitneming van de landengte te proclameren. Veeleer bestaat er aanleiding ook hier aan een vreedzame bedoeling te geloven, zulks te meer waar ons uit de inscriptie van Nālandā bekend is, dat er ten tijde van het huwelijk van Tārā, de dochter van de koning van ĀrĪvijaya Dharmasetu, en Samarāgravīra, de zoon van de Javaanse Āailendra „doder van heldhaftige vijanden”, een vriendschappelijke verstandhouding tussen de beide rijken moet hebben bestaan. Stellen we dit op de voorgrond en houden we dan verder vast aan onze vroegere mening, dat A en B in ongeveer dezelfde tijd en waarschijnlijk ook door dezelfde hand op schrift zijn gesteld, dan is het wel zeer verleidelijk, de uitvaardiging van B met het even bedoelde huwelijk in verband te brengen. Zekerheid hieromtrent is uiteraard niet te verkrijgen van wege het onvoltooid blijven van het inschrift, niettemin laat het zich zeer goed denken, dat bij gelegenheid van de voorbereiding of van de voltrekking van het genoemde huwelijk vader en zoon zich geroepen hebben gevoeld, te Ligor een of meer stichtingen van soortgelijke aard als die van de koning van ĀrĪvijaya

¹²⁾ Voor een analoog geval zie Berg, *De geschiedenis van pril Majapahit, Indonesië* IV, p. 485.

in het leven te roepen, waarna zij van deze hun vrome daad getuigenis hebben afgelegd — of: hebben willen afleggen — door op de keerzijde van de reeds bestaande oorkondesteen een — om de een of andere reden onvoltooid gebleven — inscriptie te laten aanbrengen.

Afgezien van de vraag onder welke omstandigheden en op welk tijdstip de boven vermelde gebeurtenissen hebben plaats gehad, is het niet twijfelachtig, dat de echtverbintenis tussen de erfdochter van Çrīvijaya en de erfprins uit het Çailendra-geslacht zeer belangrijke gevolgen heeft gehad op religieus gebied. Als zoon van Sañjaya was de R. Paṇamkaraṇa zeer waarschijnlijk een Çivaïet en ook zijn zoon, de „doder van heldhaftige vijanden”, heeft vermoedelijk, aanvankelijk althans, tot een hindoeïstische secte behoord. We mogen dit afleiden uit het feit, dat in Fu-nan, waaruit zijn moeder stamde (boven sub 2), het Çivaïsme en het Viṣṇuïsme naast en na elkaar voorkwamen, en er onder enkele vorsten ook het Buddhisme aanhangers had, echter niet in zijn mahāyānistische, doch in zijn hīnayānistische vorm¹³⁾. De „vijanden-doder”, die zich te Kalasan en Kelurak als een vurig mahāyānist doet kennen, is dus waarschijnlijk eerst op later leeftijd tot deze godsdienst bekeerd geworden. Tārā daarentegen was afkomstig uit Çrīvijaya, het land waar het Mahāyāna sinds het eind der zevende eeuw inheems was, en dit maakt het zeer waarschijnlijk, dat door haar huwelijk met Samarāgravīra (= Samaratuṅga) niet alleen haar echtgenoot, maar ook diens vader, de „vijanden-doder”, tot het Mahāyāna is overgegaan. Met dit huwelijk wordt dan de kortstondige periode ingeluid gedurende welke Çrīvijaya en Java onder één kroon verenigd zijn, de periode waarin Samarāgravīra-Samaratuṅga over de beide rijken heerst en er zowel door hem zelve als door zijn korteling tot het Buddhisme bekeerde vader een groot aantal heiligdommen op Midden-Java wordt gesticht, aan welke bloeiperiode een einde komt, wanneer na het overlijden van het boven genoemde echtpaar de Çailendravamça zich in een mannelijk-Sumatraanse en een vrouwelijk-Javaanse linie splitst, de eerste met als stamvader Bālaputra, van wie de elfde-eeuwse Cūlāmaṇivarman en Māravijayottuṅgavarman de nakomelingen zijn, de laatste vertegenwoordigd door Prāmōdavarddhanī, de Çailendra-prinses die, zoals boven reeds vermeld werd, met de R. Pikatan in het huwelijk treedt, waardoor de Javaanse tak van de Çailendravamça samensmelt met de Sañjayavamça en uitsterft.

Wat ten slotte de onderlinge verhouding van de Çailendra- en de

¹³⁾ Coedès, *Les états hindouisés d'Indochine et d'Indonésie*, 1948, p. 106, 126.

Sañjayavamça betreft: als alle tekenen niet bedriegen zal ook hier, evenmin als te Ligor, aan een conflictsverhouding moeten worden gedacht, wat in dit geval te betekenen zou hebben: de verhouding van een buitenlandse dynastie van veroveraars tot een inheems vorstengeslacht, welk laatste, tot onderwerping gebracht of op de achtergrond teruggedrongen, het ogenblik verbeidt waarop het de soevereine macht weer aan de indringer zal kunnen ontworstelen. Hiertegenover stellen we de opvatting, dat ongetwijfeld ook op het Java der achtste en negende eeuw huwelijk en afstamming een zeer voorname rol hebben gespeeld en dat de politieke en culturele betrekkingen tussen de beide vamça's op even natuurlijke als vreedzame wijze hieruit zijn voortgevloeid. Tot de aanvaarding van deze opvatting worden we van zelf gebracht als we aannemen, dat uit het huwelijk van Viṣṇu-Paṇamkaraṇa met de door Coedès veronderstelde Çailendra-prinses twee zonen werden geboren, van wie de oudste en diens afstammelingen — de R. Panunggalan en de op hem volgende vorsten van Balitung's lijst — het geslacht van Sañjaya rechtstreeks voortzetten en om die reden in de oorkonde van de Keḍu met de mahārāja-titel werden getooid, terwijl de jongere zoon, die van moederszijde uit het Çailendra-geslacht stamde, geen aanspraak op deze titel maken kon en daarom wel de naam Mahārāja ontving, doch noch te Kalasan, noch te Kelurak of te Nālandā de mahārāja-titel kreeg te voeren.

Over welke gebieden de Çailendra's en de Mahārāja's geregeerd hebben, is een open vraag, doch zoveel is wel duidelijk, dat de eersten tengevolge van hun vriendschappelijke relaties met Çrīvijaya, later door hun heerschappij over dit rijk, een positie op Java hebben weten in te nemen die hen veel meer op de voorgrond bracht dan de oudere uit Sañjaya gesproten vorstenlinie. Deze positie komt vooral duidelijk aan het licht in de door de Çailendra's ontwikkelde activiteit op religieus gebied. Terwijl geloofsijver bij de çivaitische mahārāja's geen voorname rol speelde, althans hen niet tot de stichting van grootse tempelcomplexen inspireerde, was dit bij de buddhistische Çailendra's wel het geval, en niet alleen was er bij hen de wil tot de uitvoering van vrome werken, ook de middelen daartoe waren aanwezig, enerzijds doordat het buddhistische Çrīvijaya met zijn rijke hulpbronnen terzijde stond, anderzijds doordat de çivaitische mahārāja's zich bereid toonden, de voor de totstandkoming van deze werken onontbeerlijke gronden ter beschikking te stellen. De vorm van collaboratie die we zich hier tussen çivaitische en buddhistische machtsdragers zien verwerkelijken is een hoogst opmerkelijke zaak, waarvan, voorzover bekend, noch in de

Javaanse, noch in de Khmerse of Chamse geschiedenis zich een tweede voorbeeld laat aanwijzen.

Een laatste opmerking nog over de chronologie. Gesteld dat de R. Panangkaran (= de Viṣṇu van Ligor B) bij de uitvaardiging van zijns vaders inscriptie van Tjanggal in 732 15 jaar oud was, dan was hij 58 toen in 775 de stichtingen van Ligor tot stand kwamen, dus oud genoeg om een uithuwbare kleinzoon, de Samarāgravīra van Nālandā, te bezitten. En gesteld alweer, dat de laatste in 775 18 jaren telde, dan is deze in 812 op 55-jarige leeftijd overleden. Deze leeftijden zijn vrij willekeurig gekozen, zij laten echter zien, dat aan de in het bovenstaande verdedigde opvattingen uit een chronologisch oogpunt geen onoverkomelijke moeilijkheden in de weg staan.

F. D. K. BOSCH.

G = Gaṇḍasuli; K = Kalasan; Kd = Kedu; Kl = Kelurak; Kt = Karang tengah; L = Ligor; Mg = Magelang; N = Nālandā; Pl = Plaoson lor; Tj = Tjanggal; Gr. Ch. = Grote Charter van Leiden.